

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Učební osnova předmětu

OBČANSKÁ NAUKA

pro tříleté učební obory SOU

hodinová dotace: 3-4 hodiny v učebním plánu celkem

Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
dne 29. 4. 2002, č.j. 18 396/2002-23, s platností od 1. září 2002, a to ve všech ročnících,
v nichž se předmět vyučuje

1 Pojetí vyučovacího předmětu

1.1 Obecný cíl předmětu

Vyučovací předmět občanská nauka směřuje především k pozitivnímu ovlivnění hodnotové orientace žáků tak, aby byli ve svém životě slušnými lidmi a informovanými aktivními občany svého demokratického státu, aby jednali uvážlivě a odpovědně vůči sobě i občanské komunitě. Občanská nauka také učí žáky kriticky myslet, nenechat se manipulovat a co nejvíce rozumět světu, v němž žijí.

Výuka předmětu v učebních oborech navazuje na znalosti a dovednosti žáků, které získali v základním vzdělávání, někdy je upevňuje, ale především prohlubuje a doplňuje na vyšší středoškolské úrovni. Zároveň výuka občanské nauky úzce navazuje na výuku ekonomiky a dalších vyučovacích předmětů společenskovedního charakteru, pokud jsou součástí učebního plánu.

1.2 Charakteristika obsahu učiva

Učivo předmětu obsahuje tyto tematické okruhy:

- Člověk ve společnosti
- Člověk jako občan v demokratickém státě
- Člověk a právo
- Člověk a hospodářství (učivo se doplňuje obsahem vyučovacího předmětu ekonomika)
- Česká republika, Evropa a soudobý svět

Očekávané kognitivní (poznatkové) vzdělávací cíle jsou uvedeny níže u tematických okruhů, k nimž se vztahují.

Kromě nich výuka občanské nauky vytváří nebo rozvíjí tyto dovednosti žáků:

- pracovat s učebnicemi, příručkami a další literaturou, orientovat se ve službách knihoven, pracovat s internetem;
- získávat informace z různých zdrojů – textových a ikonických (obrazových) nebo kombinovaných (film) – a kriticky je hodnotit v mezích svých schopností a vzdělanostní úrovně (mediální gramotnost);

- komunikovat se sociálními partnery, úřady, institucemi případně médií na náležité formální úrovni a obsahové jasnosti a cílevědomosti, a to v ústním i písemném styku;
- formulovat ústně nebo písemně vlastní, náležitě argumenty podložený názor na sociální, politickou nebo etickou otázku;
- diskutovat o obecně lidské, politické, právní, hospodářské, sociální a praktické etické problematice (rozumí se pouze na úrovni svých vzdělanostních a poznatkových možností), v diskusi přijímat nebo vyvracet názory partnerů na základě ověřených faktů a z nich plynoucích argumentů s tím, že ve složitějších a nejednoznačných problémech nedojdeme v diskusi k jednomu jedinému nejlepšímu řešení nebo názoru (každé řešení nebo názor může mít svá pozitiva i negativa).

Očekávané afektivní vzdělávací cíle (city, postoje, preference, hodnoty) žáků:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- jednali s jinými lidmi slušně a odpovědně ve smyslu společensky uznávané etikety, žili čestně;
- cítili potřebu aktivně se zapojit do občanského života a přijímat odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání;
- vážili si demokracie, usilovali o její zachování a zdokonalování;
- preferovali demokratické hodnoty a přístupy před nedemokratickými, i když má demokracie své stinné stránky (kriminalita, korupce, extremismus...); jednali v souladu s demokratickými občanskými ctnostmi, respektovali lidská práva, chápali meze lidské svobody a tolerance, jednali solidárně a odpovědně;
- nositele jiných názorů (z hlediska humanity a demokracie přijatelných!), než mají sami, nepovažovali za nepřítel, nýbrž za partnera k diskusi;
- kriticky posuzovali skutečnost kolem sebe, byli ochotní o ní přemýšlet, tvořit si vlastní úsudek a nenechali sebou manipulovat;
- uznávali, že základní hodnotou je život, a proto je třeba si života vážit a chránit jej;
- jednali tak, aby chránili své zdraví, a uvědomovali si rizika, kterým je vystaveno;
- na základě uvědomělé vlastní a národní identity ctili identitu jiných lidí; považovali jiné lidi za stejně hodnotné jako jsou oni sami – oprostili se tedy ve vztahu k nim od předsudků a předsudečného jednání, xenofobie, intolerance, rasismu, nacionální, etnické, náboženské a jiné nesnášenlivosti (multikulturní výchova);
- soucítili s přírodou, chránili ji a cílevědomě zlepšovali ve svém okolí životní prostředí, jednali ekologicky (environmentální výchova);
- vážili si hodnot lidské práce, neničili majetek, snažili se zanechat po sobě ve své rodině i širší komunitě něco pozitivního;
- chtěli si klást v životě praktické otázky etického charakteru (např.: Co je dobré – co je špatné? Jaké bude mít moje jednání důsledky? Je moje počínání morální? Mám v tomto případě pravdu? Kde jsou meze mé svobody? Co je smyslem lidského života? ...) a hledat na ně v diskusi se sebou samými i s jinými lidmi odpovědi.

1.3 Postupy a charakteristika výuky

Výuka občanské nauky má být pro žáky zajímavá a stimulující. Má je učit řešit praktické otázky osobního a občanského života, má je aktivizovat a vybavit pro život v demokratické společnosti. Proto by neměla být v učebních oborech zatěžována zbytečnou teorií.

K demokratickému občanství vychovává nejen učivo, ale i demokratické klima školy a třídy, a tak by je měla výuka předmětu cíleně posilovat, stejně tak jako mimotřídní a mimoškolní činnosti žáků navazující na občanskou nauku a doplňující její výuku.

Metody a formy práce jsou plně v kompetenci učitele, vyplývají z jeho vlastního pojetí výuky, z různých vzdělávacích potřeb a schopností jeho žáků, z jejich věku a dosud malých životních zkušeností, ze specifické situace v regionu školy a z aktuálních výchovných úkolů, které by měla škola plnit. Doporučuje se co nejčastěji využívání aktivizujících vyučovacích metod a vhodného projektového vyučování ve spolupráci s jinými všeobecně vzdělávacími předměty a případně i s odbornou složkou vzdělávání.

Před započítáním výuky je třeba, aby se učitel občanské výchovy dobře seznámil s celým vzdělávacím plánem učebního oboru, aby srovnal učivo občanské nauky s jinými všeobecně vzdělávacími nebo odbornými předměty společenskovedního, právního, psychologického a ekonomického charakteru. Po dohodě s vyučujícími těchto předmětů pak učitel občanské výchovy redukuje všechno učivo, s nímž se žáci seznámí ve shora uvedených vyučovacích předmětech. Tak vznikne ve výuce občanské nauky větší prostor pro použití aktivizujících vyučovacích metod, které jsou časově náročnější. Učivo se po dohodě v předmětové komisi, existuje-li tato komise ve škole, rozdělí do jednotlivých ročníků a vytvoří jeho časový plán s případným zapracováním projektové metody nebo jiných časově a organizačně náročnějších forem (exkurzní vyučování...) a metod práce.

Doporučená hodinová dotace jednotlivých tematických okruhů:

Tematický okruh	Doporučený počet vyučovacích hodin při hodinové dotaci 3 hodiny v učebním plánu
Člověk ve společnosti	přibližně 22
Člověk jako občan v demokratickém státě	nejméně 25
Člověk a právo	přibližně 12
Člověk a hospodářství	7 (je-li v uč. plánu předmět ekonomika)
Česká republika, Evropa a soudobý svět	nejméně 20

Příklady rozšiřujícího učiva jsou uvedeny v rámcovém rozpisu. Při volbě vhodných témat přihlíží škola především k potřebám odborného vzdělávání, případně může část dotace pro rozšiřující učivo využít pro tematické okruhy závazného učiva

2 Tematické okruhy – kognitivní vzdělávací cíle a učivo

1 Člověk ve společnosti

Kognitivní vzdělávací cíle:

- Výuka směřuje k tomu, aby žáci
- dovedli v různých životních situacích jednat s lidmi podle zásad slušného chování a adekvátně k dané situaci,
  - postupně poznávali, jak mají postupovat při studiu, aby bylo efektivní,
  - vysvětlili význam celoživotního vzdělávání a pozitivního využívání volného času,
  - vysvětlili specifika důležitých sociálních útvarů a jejich význam pro člověka,
  - dovedli doložit příklady významu dobrých mezilidských vztahů a solidarity mezi lidmi (včetně vztahu k migrantům, azylantům apod.),
  - znali zásady ochrany zdraví; charakterizovali nejčastější formy závislostí, jejich působení na lidský organismus a dovedli vysvětlit, čím jsou nebezpečné jednotlivci i společnosti,
  - objasnili, co rozumíme tím, že lidé jsou věřící nebo ateisté a charakterizovali nejvýznamnější světová náboženství; vysvětlili, čím jsou nebezpečné náboženské sekty a náboženský fundamentalismus,
  - vysvětlili, jaký má pro lidi význam vědecké poznání a umění,
  - dovedli zdůvodnit, proč máme žít odpovědně a přemýšlet o své hodnotové orientaci (jaké hodnoty preferujeme).

Rozpis učiva:

Úvod do výuky předmětu: smysl a význam výchovy k občanství. Vzdělání pro život a celoživotní vzdělávání. Učení a volný čas. *(Toto osnovné heslo bude vždy ve výuce občanské nauky zařazeno jako první, bude tedy uvádět její výuku, ať už jsou tematické okruhy uspořádány a zařazeny do ročníků jakkoliv.)*

1. Tělesná a duševní stránka osobnosti. Etapy lidského života a jejich charakteristické znaky, mezigenerační vztahy.
2. Pravidla slušného chování, kvalita mezilidských vztahů, komunikace a zvládání konfliktů.
3. Životní styl. Sociálně patologické jevy, nejčastější formy závislostí. Alternativní život – squaty. Alternativní hnutí – PUNKS, vlajkaři, chuligáni, skejt'áci, motorkáři atp. Grafiti.
4. Důležité sociální útvary, rodina a její význam, komunita, sousedství, dav, veřejnost. Solidarita. Migranti, azylanti, emigranti apod. skupiny lidí (výchova proti extremismu a xenofobii).
5. Vrstevnické a jiné skupiny, vztahy v nich. Šikana.
6. Význam vědeckého poznávání. Význam umění pro člověka.
7. Víra a ateismus, náboženství a církve, náboženské sekty, nová náboženská hnutí; náboženský extremismus a terorismus.
8. Hodnoty, které různí lidé v životě preferují. Otázka smyslu lidského života. Odpovědnost člověka za sebe i za svět pro budoucí generace. Život jako nejvyšší hodnota.

2 Člověk jako občan v demokratickém státě

Kognitivní vzdělávací cíle:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- znali zákonný postup vedoucí k získání českého státního občanství, věděli, jaká práva a povinnosti z občanství vyplývají,
- charakterizovali demokratický stát (uvedli základní principy a hodnoty demokracie),
- znali české státní symboly a věděli, kdy se užívají,
- popsali, jak funguje demokracie v České republice a na konkrétních příkladech uvedli problémy, s nimiž se potýká (korupce, extremismus, kriminalita, „rozevírání sociálních nůžek“...),
- vysvětlili na praktických příkladech základní lidská práva zakotvená v naší ústavě a věděli, kam se může člověk obrátit, jsou-li jeho práva ohrožena,
- znali národnostní složení obyvatelstva našeho státu, sociální skladbu společnosti,
- uvedli významné současné české politické strany, popsali úlohu politických stran, objasnili význam svobodných voleb, úlohu opozice a občanské angažovanosti,
- na praktických příkladech dokumentovali, co lze považovat za politický radikalismus, extremismus a terorismus,
- dovedli zdůvodnit, proč je nepřijatelné užívat extremistickou symboliku,
- kriticky přistupovali k médiím (televize, rozhlas, tisk) – zvažovali, jak mohou být manipulováni zpravodajstvím, komentáři, reklamou atp.

Rozpis učiva:

1. Občan, občanství, nabývání státního občanství ČR; stát, Ústava ČR, politický systém ČR. Struktura veřejné správy. Obecní a krajská samospráva.
2. Rasy, etnika, národy, národnosti; sociální rozvrstvení společnosti. Postavení mužů a žen.
3. Majorita a minority, klady vzájemného obohacování a problémy soužití.
4. Základní hodnoty a principy demokracie. Lidská práva – jejich obhajování i možné zneužívání na konkrétních příkladech ze současnosti. Práva dětí.
5. Politické strany, jejich význam. Posuzování politických programů a politického chování. Úloha opozice. Volby.
6. Politický radikalismus, extremismus a terorismus. Především rasismus, nacismus – neonacismus, anarchismus (a další druhy extremismu podle potřeby, tj. např. podle výskytu mezi žáky školy, případně v regionu). Nebezpečnost extremismu a terorismu pro demokratickou společnost. Česká extremistická scéna a její symbolika.
7. Občanské činnosti potřebné pro demokracii, multikulturní soužití. Občanská společnost.
8. Svobodný přístup k informacím. Média (hlavně tisk, televize, rozhlas). Kritický přístup k médiím.

3 Člověk a právo

Kognitivní vzdělávací cíle:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- dovedli uvést na praktických příkladech uplatňování právní ochrany a existenci právních vztahů,

- popsali soustavu soudů v ČR a činnost policie, soudů, státního zastupitelství, advokacie a notářství,
- objasnili na konkrétních příkladech rozdíl mezi fyzickou a právnickou osobou; způsobilost k právním úkonům, trestní odpovědnost,
- vysvětlili, jaké závazky vyplývají ze základních typů pojmenovaných smluv (např. přepravní smlouva atd.),
- dovedli hájit své spotřebitelské zájmy, např. podáním reklamace na vadné zboží,
- znali práva a povinnosti mezi dětmi a rodiči, mezi manželi, mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem; věděli, kde mají hledat zdroje informací v dané oblasti,
- rozlišovali na konkrétních příkladech trestný čin a přestupek,
- dovedli objasnit, k čemu slouží tresty a jaké alternativní tresty mohou být uloženy,
- věděli, jak se mají chovat, kdyby se stali obětí teroristického činu (přepadení, vydírání, unesení nebo rukojmí).

Rozpis učiva:

1. Právo, právní stát, spravedlnost.
2. Právní řád a právní ochrana občanů. Právní vztahy.
3. Soustava soudů ČR.
4. Občanské soudní řízení. Správní řízení.
5. Trestní řízení, tresty, orgány činné v trestním řízení (policie, státní zastupitelství, vyšetřovatel, soud). Specifika trestné činnosti a trestání mladistvých.
6. Právnická povolání (ve smyslu, co kdo dělá – na koho se v řešení svého problému obrátit).

4 Člověk a ekonomika

Následující rozpis učiva předpokládá, že do učebního plánu učebního oboru je zařazen vyučovací předmět ekonomika, z jehož obsahu využívá občanská nauka následující učivo:

Základní ekonomické pojmy: potřeby, statky, služby; spotřeba, životní úroveň; výroba, výrobní faktory, hospodářský proces; trh, tržní subjekty, nabídka, poptávka, zboží, cena. Peníze. Hotovostní a bezhotovostní platební styk.

Pracovněprávní vztahy a související činnosti: zaměstnání, hledání zaměstnání, služby úřadů práce; nezaměstnanost, rekvalifikace; vznik pracovního poměru, povinnosti a práva zaměstnance a zaměstnavatele, změny a ukončení pracovního poměru.

Mzdy, daně, pojistné.

Pokud v učebním plánu není vyučovací předmět ekonomika zařazen, je třeba shora uvedené učivo do tohoto tematického okruhu doplnit a také tematický okruh dotovat potřebným vyšším počtem vyučovacích hodin, než je uvedeno v tabulce s doporučenou hodinovou dotací .

Kognitivní vzdělávací cíle:

- Výuka směřuje k tomu, aby žáci
- se orientovali na aktuálním trhu práce a dokázali plánovat svou profesní kariéru,
  - chápali význam mezilidských vztahů na pracovišti,
  - uměli sestavit fiktivní rodinný rozpočet,
  - věděli, kam se obrátit o pomoc při ztrátě zaměstnání,

- byli seznámeni se způsoby ochrany majetku a ukládáním peněz,
- pochopili význam daňového systému a mzdové politiky, uměli vyplnit daňové přiznání.

Rozpis učiva:

1. Trh práce. Profesionální kariéra.
2. Majetek a jeho nabývání, racionální ekonomické rozhodování. Zodpovědné hospodaření s majetkem, ukládání peněz. Pojištění.
3. Hospodářský život rodiny, rodinný rozpočet. Sociální zabezpečení, státní sociální podpora, sociální pomoc. Řešení krizových finančních situací.
4. Sociální politika státu. Daně.
5. Národní hospodářství: struktura národního hospodářství, ukazatele vývoje národního hospodářství; ekonomický růst, inflace, platební bilance; monopol a konkurence; hospodářská politika státu.
6. Mezinárodní ekonomika.

5 Česká republika, Evropa a svět

Učivo tohoto tematického okruhu lze zčásti přeřadit do dějepisu, je-li tento vyučovací předmět zařazen do učebního plánu, a to v náležitě hodinové dotaci nejméně čtyři hodiny v učebním plánu celkem a vyučuje se tak, že níže uvedené učivo tvoří součást jeho obsahu.

Kognitivní vzdělávací cíle:

Výuka směřuje k tomu, aby žáci

- věděli o historické zakotvenosti české státnosti a jejích ohroženích v moderních dějinách,
- znali české národní symboly a jejich použití (např. při státních svátcích),
- popsali postavení České republiky v Evropě a ve světě,
- popsali cíle a význam OSN, EU a NATO,
- dovedli objasnit výhody zapojení ČR do evropských a euroatlantických struktur a povinnosti z toho vyplývající,
- rozuměli významu státní suverenity,
- na konkrétních příkladech objasnili globální problémy soudobého světa,
- uměli na konkrétních příkladech popsat základní rysy globalizace, objasnit, jaké má globalizace důsledky.

Rozpis učiva:

1. Stát a jeho funkce. Národy a státy. Československá a česká státnost v průběhu dějin do 20. století (velmi stručné připomenutí některých částí učiva dějepisu ze základního vzdělávání, které se týká české středověké a novověké státnosti). Významné mezníky československé a české státnosti v minulém století: první odboj a vznik Československa 1918; 1938 – Mnichov a likvidace první republiky; okupace Německem 1939-1945, druhá světová válka a druhý odboj, holocaust; osvobození 1945 a poválečný vývoj; 1948 – nastolení komunistické diktatury a charakteristika režimu v 50. letech, pokus o reformu socialismu 1968; okupace a tzv. normalizace, boj proti komunistickému režimu; listopad 1989, rozdělení Československa 1993, budování demokracie.
2. Současná Česká republika a její postavení v soudobém světě. Evropská integrace. Zapojování ČR do EU. Důsledky vstupu ČR do evropských struktur.
3. NATO. Armáda ČR, obranná politika České republiky.

4. Světové velmoci, vyspělé státy, rozvojové země. Ohniska napětí a bojů v soudobém světě. Úloha OSN. Mezinárodní solidarita a pomoc.
5. Globální problémy soudobého světa (populační exploze, nedostatek pitné vody a potravin, vyčerpání přírodních zdrojů, znečištění a degradace prostředí, bezpečnost lidí – terorismus, kriminalita, násilí, jaderné a ekologické katastrofy, války, nekontrolovaný rozvoj techniky, morální slepota, tj. neschopnost odlišit dobré od zlého).
6. Globalizace a její důsledky.